

### Література

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології / М.Ф. Алефіренко. – Х. : Вища школа, 1987. – 135с.
  2. Ганжа С. Я. Фразеологічні одиниці в епістолярних текстах українських письменників-класиків ХІХ – поч. ХХ ст. : автореф. на здобуття наукового ступеня канд. філ. наук. / С.Я. Ганжа – Дніпропетровськ, 1995. – 20 с. З.
  3. Говердовский В.И. Опыт функционально-типологического описания коннотации : дис. ... кан.філ. н. : 10.02.01 / В.И. Говердовский – М., 1977. – 178 с.
  4. Кумейко Т.А. Синтаксична структура речень з дієсловами інформаційної діяльності: автореф. дис. ...канд. філол. наук / Т.А. Кумейко. – Запоріжжя: Запорізький національний університет. – 2015. – 20 с.
  5. Лингвистический энциклопедический словарь / [Гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
  6. Телия В.М. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В.М. Телия. – М. : Наука, 1986. – 344 с.
  7. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н. Телия. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
  8. Фразеологічний словник української мови / [Укл. В.М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 1999. – 984 с.
- Кумейко Т.А. Коммуникативные глагольные фразеологизмы в словаре «Фразеологизмы в произведениях Богдана Лепкого»

УДК 811.161.2 '373.237

Т. М. Миколенко, к. філол. наук

### Антропоцентризм фразеології Б. Лепкого

*У роботі виокремлено основні групи фразеологічних одиниць, приналежних до фразеосемантичного поля «Людина», що характеризують людину на основі таких критеріїв: зовнішній вигляд, вік, родинні та дружні стосунки, інтелектуальні здібності,*

соціальні характеристики, моральні якості, характер та тип поведінки. Проведений аналіз засвідчує окремі особливості ідіостилю Б. Лепкого, насамперед зазначимо високий рівень насиченості текстів указанного автора фразеологічними одиницями фразеосемантичних груп, які характеризують людину за зовнішнім виглядом, інтелектуальними здібностями та моральними якостями. Подальші комплексні дослідження у цій галузі (установлення ідеографічної системи фразеосемантичного поля «Людина» інших авторів) дадуть змогу визначити ціннісні орієнтири суспільства окремої доби.

**Ключові слова:** фразеологічний антропоцентризм, фразеологізми, фразеосемантичне поле, фразеосемантична група, Богдан Лепкий.

*T. M. Mykolenko Anthropocentric of phraseology of Bohdan Lepkyi The structuralism of the second half of the 20<sup>th</sup> century and its cognitive reorientation opened a new window in the anthropological linguistics. Due to it, a human cognizes the world with perception of their place in it, and creates in their consciousness the anthropological order of things, as Florii Batsevych claims. It is widely known that meaning of phraseological units is anthropocentric, but their analysis in the scope of the individual creative imagination sheds light on their selection and transformation by a particular artist, hence it is useful for investigating ways of development of so-called fixed expressions. The linguoindividualistic approach also emphasizes the problem of phraseological units' creation. The work provides insight into the individual dominants of Bohdan Lepkyi's literature works and finds out his phraseological potential.*

*The aim of the research is to establish the ideographic system of phraseosemantic field «Human» in Bohdan Lepkyi's works.*

*As a result of thorough investigation, the work distinguishes the main groups of phraseological units in the phraseosemantic field «Human». They characterize a human based on following criteria:*

- appearance;
- age;
- relations with family and friends;
- intelligence;
- social features;
- moral values;
- character and behaviour.

*The conducted analysis confirms the particular features of Bohdan*

*Lepkyi's idiolect. Foremost, it is a high level of phraseological units from the phraseosemantic groups which characterize a person considering their appearance, intelligence, and moral values in the author's texts. The following complex researches dedicated to establishing other authors' ideographic systems of phraseosemantic field «Human» will enable the defining of society's values in the particular era.*

**Key words:** *phraseological anthropocentrism, phraseological unit, phraseosemantic field, phraseosemantic group, Bohdan Lepkyi.*

**Постановка проблеми.** Зміна філософських поглядів на природу мови передбачає трансформацію методики і методології вивчення мовних одиниць, що зумовлює виокремлення нових граней мовної одиниці як одного з основних компонентів лінгвістичного аналізу. На 90-і роки ХХ ст. припадає пік іманентно-семіологічного аналізу, утіленого в структуралізмі з його акцентуванням мови як системи і структури [1, с. 6-7]. Як і кожна нова вершина (підкреслюємо умовність сказаного, оскільки структуралізму належать фундаментальні здобутки, без яких розвиток мовознавства неможливий), іманентно-семіологічний аналіз другої половини минулого віку з його новими напрямками та когнітивною орієнтацією відкрив овиди антропологічної методології, у векторі якої людина пізнає світ через усвідомлення себе в ньому і створює в своїй свідомості «антропоцентричний порядок речей» [1, с. 6-7], який визначає її духовну сутність, вчинки, ієрархію цінностей. У фразеології під антропоцентризмом розуміють спрямованість мовних (resp. фразеологічних) одиниць на позначення світу людини, «людини в мові», а мовне значення — це інтерпретація світу людиною. Його сприймають «як суб'єктність подання семантичного змісту», «відсуб'єктне профілювання когнітивного змісту» [13, с. 146]. Отже, актуальність дослідження пояснюємо потребою вивчення фразеології з позицій антропологічної лінгвістики у двох її основних спрямуваннях. Людський фактор використовують з метою аналізу, по-перше, способів використання мовцем, власне, митцем, засобів спілкування; по-друге, способів створення образу людини у свідомості

конкретного носія мови і узусу.

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Наукові студії фразеологічних одиниць (ФО) охоплюють у сучасному мовознавстві широке коло проблем, з яких виокремимо тільки дотичні до обраної теми вектори: дослідження індивідуальної рефlekсації ідіоматичного загальнонаціонального словника мистецькою особистістю; аспекти ідеографічного аналізу ФО; способи відтворення образу людини засобами фразеології. Українські дослідники усіх часів аргументовано вважали фразеологічний набуток окремого автора значимою складовою його творчості. Проблемам функціонування ФО в авторських текстах присвячено роботи Л. Авксентьева, М. Алефіренка, В. Білоноженко, В. Вакурова, І. Гнатюк, С. Горожанової, В. Калашника, В. Ковальова, М. Коломійця, Л. Петленко, Ю. Прадіда, Л. Скрипник, В. Ужченка, М. Цегельської, Т. Цимбалюк, В. Чабаненка та ін.

Повернення до гумбольдтівської парадигми аналізу мовних одиниць, зокрема фразеологічних, поставило в центрі лінгвістичних студій оцінку діяльність людини в інтерпретації мовної (фразеологічної) картини світу. Вважається, що близько 95 % ФО тісно пов'язані з людиною, з її оцінкою, зображенням [13, с. 146]. У потенційно можливому реєстрі вербальних мікросистем, підданих ретельному дослідженню, найбільш вивченим є ідеографічний клас «Людина»: зовнішні дані, властивості психіки (особистісні якості), емоції, стан, форми поведінки і форми контактування людини з довкіллям, орієнтація в просторі та космосі. Цей клас найбільш гіпонімний: він уміщує низку семантико-тематичних груп і підгруп з розгалуженою мережею елементарних значень у кожній [12, с. 108]. Нагромадження фактичного матеріалу, зокрема, укладання нових фразеологічних словників, гостру потребу в яких гостро відчуваємо ще й нині, дало змогу конкретизувати спосіб творення і перспективи розвитку окремих семантичних груп ФО, що презентують праці Н. Грозян (фразеологічна мікросистема «поведінка людини»), І. Колесникової

(фразеологічна мікросистема «риси характеру людини» в англійській та українській мовах), Н. Дем'яненко (ментальна діяльність людини), Н. Венжинович (позитивна репрезентація людини), В. Калашника (зовнішній вигляд людини) та ін. Особливої уваги заслуговують праці О. Козачок, Г. Онуфрійчук, Н. Уманцевої, спеціально присвячені вивченню фразеологічного образу людини. Разом з тим зауважимо, що проблема синкретизму особистісного та індивідуального на рівні фразеології висвітлена недостатньо, хоч способи проходження мовних стереотипів крізь індивідуальну письменницьку когніцію дадуть змогу виявити особистісні доміанти художньої творчості та встановити фразеологічний потенціал митця. Вивчення механізмів формування та розвитку семантики ФО, закономірностей реалізації їх дистрибутивних зв'язків при функціонуванні у мовному контексті сприяє визначенню семантичних властивостей аналізованих ФО [11, с. 45]. Дослідження всієї системи фразеології може бути успішним лише при ретельному вивченні її окремих мікросистем, які характеризуються наявністю загальних і специфічних ознак, властивих усій системі в цілому. Відтак **метою роботи** є ідеографічний аналіз ФО на позначення людини в художній мові Б. Лепкого. Мета роботи передбачає реалізацію **таких завдань**: укласти фразеологічний вокабуляр мови Б. Лепкого; провести ідеографічну систематизацію виявлених ФО на позначення образу людини.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** У результаті роботи виявлено основні фразеосемантичні групи, приналежні до фразеосемантичного поля «Людина», сформовані на основі таких критеріїв:

- візуальні ознаки (зріст; частини тіла; протиставлення худий / товстий; загальний фізичний розвиток; краса. Естетична характеристика завжди була вагомюю для українців, до того ж, у творчості Б. Лепкого явно переважає її позитивний полюс: на позначення красивого чоловіка використовують вислови **гарний, як вилитий**

(*Гарний* був, *як вилитий* [6, с. 613]); **не могли відірвати ока** (Мручко хоч задивився на таких їздців чимало, і не було такої їздної штуки і такого фортелю, якого б він не знав, все-таки **не міг** від отих трьох їздців *ока* свого **відірвати** [9, с. 40]). Зрідка естетична характеристика стосувалась одягу, прикметно, що еталоном гарно одягненого чоловіка виступали козаки, часто одягнені значно краще, багатше, яскравіше від селян (Гетьман добув зі скрині одяг, шаблю і шапку. Тринітар перебрався. – І спереду, і ззаду **хоч куди козак**, – жартував Мазепа, повертаючи ним вправо і вліво. – І рідна мати тебе не пізнала б, такий молодець [4, с. 169]). характеризуючи людину, якій щось не личить, вживають фразеологізм **як грушка на вербі** (А якщо деякій так дуже до серця припали, хай носить мешти, лиш най не цурається вишиваної сорочки, бо вона літом вигідніша і краща від якоїсь там буцімто сукні, в котрій наша сільська красавиця виглядає, **як грушка на вербі** [3, с. 274–275]. Краса людини у етнічній свідомості зростає із здоров'я та молодості, відтак здорову, рожевовидну, рум'яну людину описують висловом **кров з молоком** (Подивіться на мене, який я сивий та старий, а тоді був **як кров з молоком**. Минулося... [7, с. 377]). Привертають увагу спостерігача окремі фізичні особливості людини. Добре відомим еталоном лисого чоловіка є коліно: **лисий, як коліно** (В тім селі жив Іван Медвідь, такий собі хлоп, як інші, тільки що кулявий на одну ногу, сильно старий і **лисий, як коліно** [5, с. 477]); розчервоніле обличчя асоціюють з рожею: **лице запалало, мов рожа** (Вона нахилилась до вуха Йосафати і шепнула їй щось такого, від чого у неї ціле **лице запалало, мов рожа** [2, с. 246]). Зазначимо, що ФО не є монопараметричними, в основі їх виникнення може поєднуватись кілька онтологічних джерел. Наприклад, загальний фізичний розвиток поєднують з витривалістю та бойовою вправністю: **закалений в боях** (Шведська армія, хоч по своєму складу не була суцільна, бо служили в ній Шведи, Українці, Поляки і Волохи, але зате половина людей — це були **закалені в боях** ветерани, карні, послухні своїм досвідченим офіцерам, готові доказати чудес,

щоб підтримати славу Швеції і до вінка на голові свого улюбленого вождя докинути нову, блискучу вітку [9, с. 393]);

- **вік**. У художній мові Б. Лепкого акцентовано прицентрові відрізки етесивної шкали, у той час коли її середина, що позначає стан середнього віку, та покрайні елементи на позначення дитинства і старості (допускаємо кореляцію твердження при дослідженні розширеної джерельної бази письменника) залишаються незаповненими. На позначення молодої, недосвідченої людини використовують фразеологізми **ще заїди молочні замість вуса, ще материне молоко на губах не обсохло** (Настрашуся такого лицаря, гадаєш? Та в тебе **ще заїди молочні замість вуса**, а ти вже до ради стаєш, як собака з-поза плота на свого гетьмана брешеш [9, с. 55]); про немолоду жінку, жінку в зрілому віці кажуть **не перших літ** (Була це панночка **не перших літ**, але незвичайної вроди, з гарною товариською огладою, образована й умна [4, с. 84]); ФО **сива коса** синтезує вікові та соціальні аспекти, так називають незаміжню жінку в зрілому віці (Яке ж те життя, без мужа і дітей? Досить одної **сивої коси** в роді [4, с. 46]). Умовно до цієї групи зараховуємо ФО **вічно молодий** на позначення людини, що з роками не стільки змінює фізичного вигляду, скільки зберегла молодечі ідеї, поривання, залишилася активною і діяльною (Навпаки, здавалося, що він хоче і є **вічно молодим**, і що саме тому молодь розуміє його, а він її [6, с. 666]);

- родинні та дружні стосунки. Родича визначають по крові, кровна спільність є фактором об'єднувальним (Зневіра підкрадалася до нього. На боротьбу з нею виступало почуття справедливості. Був **по крові найближчим** до старого гетьмана. Міг йому правду сказати. Чому не сказав? [9, с. 142]). Дружні стосунки в аналізованих творах Б. Лепкого рефлексовано в негативному аспекті: на позначення незнайомих, небажаних відвідувачів використовують словосполуку **непрошені гості** (...загал терпів і молився до Бога, щоб раз увільнив їх від тих **непрошених гостей** [4, с. 6]; Навіть до **непрошених гостей** привикнеш. Нарікав, як

прийшли, і жалуєш, коли відходять [4, с. 32]);

- інтелектуальні здібності. На позначення розумної людини вживають ФО **голова** («*Голова!*» – казали козаки. «Гетьман!» – доповідали старшини. Великим умом підтримував своє значіння. Боявся одного – старості [4, с. 147]); поєднання розуму з соціальними характеристиками, зокрема, відомістю, відтворено у ФО **велика людина** (Гей, коли б то цей розум наперед мати, що опісля. – А мають же його **великі люди** [9, с. 149]). На позначення нерозумної, нетямущої людини вживають ФО **йолоп вісімнадцятий** (– Явдошка дряннь? По морді тебе, **йолопа вісімнадцятого**, богохульника гаспидського [4, с. 269]); **в головах дотепу небагато** (– Приповідки, мій пане, дуже-то ви маєте дотепні, але **в головах дотепу небагато**. – Як у кого. – Можливо, та, на жаль, якось того не видно [9, с. 124]); **в голові пусто** (Курзу – верзу, москаля везу! – гукав якийсь підстаркуватий козак до промовця, що обстоював за гетьманом: – Ага – поведе тебе у карвасар, вір йому! – Тобі вірити, правда? – відгризався промовець. – У тебе товсте пузо, та зате **в голові пусто!** [9, с. 54]; – Пустяки. Пишається-то, як пав'юк, і надувається, як індур, а **в голові пусто** [9, с. 173]);

- соціальні характеристики. Про людину, яка домоглася певного становища в суспільстві, кажуть **вийшла в люди** (Батько старівся, податки росли, в господарстві все якесь нещастя, – «учися, синоньку, та **виходи** скоро **в люди**, ба скапаємо, як на вітрі свічки» [2, с. 463]); бідну, вбогу людину Б. Лепкий асоціює з **турецьким святим** (Тільки знаєш, я **голий, мов турецький святий** [8, с. 489.]); небагату людину характеризують сполукою **зайвого гроша не має** (Видно, властителька не дуже-то добре хазяйнує і **зайвого гроша** на обнову палати **не має** [4, с. 37]); багату людину описують ФО **при грошах** (Цар тепер **при грошах** [9, с. 261]). Найкращих, найвидатніших представників народу, добірну частину певного товариства, суспільства іменують **сіллю суспільства** (А хто ж має зробити початок, як не гетьман? За ним підуть полковники, старшини, **сіль землі**, а там і народ розжеветься, засмакує в мирі, добробуті, в свободі [9, с. 21]); про людину,



яка досягнула у житті багато чого, яка хоче залишити після себе вагомий слід, кажуть **живе, як Александер, славне ім'я має** (*Досягнути* Хочу, дійсно хочу **жити, як Александер**, коротко. Але життям великим, глибоким, повним боротьби і слави, повним хісна для людей, а не довго та непомітно [3, с. 285]; Невже ж бракувало мужеської відваги, боявся втратити любов гетьмана? А може, надія, що одідичить колись по ньому й булаву, і маєтки, і – велике **славне ім'я**, осліпили його? [9, с. 142]);

- моральні якості. Відзначимо, що це найбільш чисельна група ФО, яка визначає домінування аксіологічних компонентів у картині світу Б. Лепкого, сформованих на асоціативних зв'язках добра з золотом (- Наш судець Чуйкевич куди краща людина. – **Золото, не чоловік!** [4, с. 10]); душевної чистоти з лебедем («Ой багато ви **лебединих душ** на свою чорну совість взяли» [9, с. 306]). Про нездоланну, непокірну людину, людину з стійкими принципами кажуть **кріпка душею** (- Ти захитався, Іване Степановичу. Ти? І той, що стільки літ воловодив Петром, не смів заперечити знеможеній, виснаженій тілом, але **кріпкій душею** жінці. – Так, Мотре, – сказав, мов винуватець, – я Батурина зжахнувся [9, с. 203]). Хоробру, безстрашну людину характеризують сполукою **готовий на все** (За кожним разом, як зривалася буря над українською землею, те саме бачив. Одних гроза виганяла з хат, робила їх сміливими й **готовими на все**, навіть на найгірше і найжахливіше, а другі скривалися по своїх запічках, ніби по кріпостях, а коли прогомоніли громи, нишком-тишком, як шакали, як гієни, перевалювалися крізь трупи братів, по коліна брели в рідній, лицарській крові і все ж таки вилазили на жир [9, с. 121]). Про достойну людину, яка дотримується моральних принципів, кажуть **імені свого не заплямити** (Мій батько **імені свого не заплямив** [8, с. 20]). Загалом іменник **людина** у фразеології формує позитивну ауру, виявляючи духовний зріст (Хочу жити, а не в'янути, ошукувати других і себе, хочу **бути людиною** [8, с. 32]); процес морального удосконалення та морально-суспільного утвердження (Докторова також дякувала Ладові: – Зачинаю

вірити, що з Данка **будуть** колись **люди** [8, с. 550]; Хитається будівля, на яку я двадцять літ праці витратив, цар таранами в неї валить, свої руйнують помагають, скрізь деморалізація, найнікчемніші інстинкти, як з твого оповідання, сотнику, бачу, мов дикі звірі з нетрів людських душ повисакаували, треба їх назад у тії нетрі загнати, треба людей приневолити **бути людьми**, треба рятувати, що ще не втрачене навіки, в першу чергу треба спасати Батурина [9, с. 119]).

На протилежному полюсі аксіологічної шкали локалізовано негативні риси, зокрема, ФО **зіленько добре** використовують і для позначення душоубця (Правда, що землячок був **зіленько добре**, не одну душу мав на своїй чорній совісті [8, с. 523]), і для позначення людини з важким характером, конфліктної, сварливої (**Ото раз зіленько**, ото раз жінка! [7, с. 428]). Суспільній негачії у мовній картині світу українців піддано скупість, позначену ФО **серед зими не випросити леду** (У них і **серед зими не випросиш леду** [4, с. 66]); жорстокість, байдужість, охарактеризовано ФО **не мати жалю** (Сподівається, що Хмелинський ані до неї, ні взагалі до Паньковець **не буде мати жалю** [8, с. 212]). Узагальнена критична моральна оцінка презентована ФО **не ангел, не варт доброго слова** (А ваш гетьман як кохався замолоду, так до старості кохливим остався. Мій гетьман чорт. І мій король **не ангел** [9, с. 97]; – Ясновельможносте ваша, – хлипав, – краще б ти мене по імені назвав, вишкварком, вибрудком, випоротком зінським, мерзотним, ніж маєш по-людському вітати. **Не варт** я твого **доброго слова** [9, с. 19]). Невдячність у прозовій мові Б. Лепкого означено ФО **каменем відплатити за хліб** (**Вчиняти жорстоко, бути невдячним**. Тільки й глядять, щоб **каменем відплатити за хліб** [4, с. 330]; Є діячі, які скрізь зустрічаються з признанням, а є такі, що **каменем платять за хліб**. [3, с. 181]). Конкретні моральні якості виявляють асоціативні паралелі з фаунонімними образами, зокрема, нещирість, хитрість здавна в українській свідомості поєднано з образами лиса та змії (Щоб не далися підвести **старому лисові**, новому Іюді, котрий 21 літ був мені вірним... [4,

с. 333]; – Тільки вважай, – наказував Кочубей, – будь чуйкий, як собака, а **хитрий, як змія**, щоб не попусав діла, за яке буде тобі така нагорода, що й ніяких промислів не будеш потребувати [4, с. 99]);

- характер, тип поведінки. Бадьюру, жваву, веселу людину характеризують сполукою **жива вдача** (*Йдеться* Він **був** дуже **живої вдачи**, любив товариство [6, с. 600]); про жінку, котра може вирішити будь-які проблеми кажуть **де чорт не може, там бабу пішло** (Та не даром говорять, що **де чорт не може, там бабу пішло**. Такою бабою, сімдесят сім миль з-за пекла родом, була цариця Катерина II [7, с. 85]);

- професія, рід занять. Обмеженого у своїй діяльності вузькими службовими обов'язками, інтересами канцеляриста називають **каламарська душа, чорнильна душа** (І **каламарська душа** розказувала все, що знала, загикуючись і захлипуючись зі страху, щоб не сказати якого зайвого слова, не зробити якої похибки, за яку можна заплатити мукою і життям [4, с. 331]; Меншиков до другого пристав. – **Чорнильна душа**, як чорнильниця, чорна. Чого прийшов? [4, с. 328]).

**Висновки та перспективи подальшого дослідження.** Проведений аналіз засвідчує окремі особливості ідіостилю Б. Харчука, насамперед зазначимо високий рівень насиченості текстів указанного автора фразеологічними одиницями фразеосемантичних груп, які характеризують людину за зовнішнім виглядом, інтелектуальними здібностями та моральними якостями. Подальші комплексні дослідження у цій галузі (установлення ідеографічної системи фразеосемантичного поля «Людина» інших авторів) дасть змогу визначити ціннісні орієнтири суспільства окремої доби.

#### **Література**

1. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 281 с.
2. Лепкий Б. Вибрані твори: у 2-ох т. / Богдан Лепкий. – К. : Смолоскип. – Т. 1. – 2007. – 598 с.

3. Лепкий Б. Вибрані твори: у 2-ох т. / Богдан Лепкий. – К.: Смолоскип. – Т. 2. – 2011. – 616 с.

4. Лепкий Б. Не вбивай; Батурин: історичні повісті / Богдан Лепкий; упоряд. Р. Д. Горак. – К.: Дніпро, 1992. – 468 с.

5. Лепкий Б. Твори: у 2-ох т. / Богдан Лепкий; упоряд., авт. передм. та приміт. М. М. Ільницький; [ред. Л. С. Пономаренко]. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 1. Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. – 862 с.

6. Лепкий Б. Твори: у 2-ох т. / Богдан Лепкий; упоряд., авт. передм. та приміт. М. М. Ільницький; [ред. Л. С. Пономаренко]. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2. Повість. Спогади. Виступи. – 719 с.

7. Лепкий Б. Твори: у 2-х т. / Богдан Лепкий; упоряд., приміт. та вступ. ст. Ф. П. Погребенника. – К.: Наукова думка, 1997. – Т. 1.: Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. – 847 с.

8. Лепкий Б. Твори: у 2-х т. / Богдан Лепкий; упоряд., приміт. та вступ. ст. Ф. П. Погребенника. – К.: Наукова думка, 1997. – Т. 2.: Прозові твори. – 694 с.

9. Лепкий Б. Полтава: історичні повісті / Б. С. Лепкий. – Львів: Червона калина, 1991. – 408 с.

10. Лепкий Б. Не вбивай; Батурин: історичні повісті / Б. Лепкий; упоряд. Р. Д. Горак. – К.: Дніпро, 1992. – 468 с.

11. Семчинський С. В. Семантична інтерпретація мов: монографія / С. В. Семчинський. – К.: Вища школа, 1994. – 256 с.

12. Смерчко А. Принципи ідеографічної характеристики фразеологічних одиниць / А. С. Смерчко // Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологія. – 1915. – Вип. 36. – С. 105-115.

13. Сучасна українська літературна мова: навч. комплекс: посіб. для студ. філол. спеціальностей / за заг. ред. проф. В. Д. Ужченка. – 2-ге вид., випр. і доп. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – 299 с.